

Jan Maarse
Paulien Muller

Anticiperen op een aanbod?

Naar effectief taalonderwijs voor nieuwkomerskinderen in het onderwijs

Hoe heeft het Nederlandse voortgezet onderwijs de afgelopen decennia gereageerd op de instroom van anderstalige leerlingen? Hoe ziet de huidige situatie van het nieuwkomersonderwijs eruit? Jan Maarse en Paulien Muller geven een overzicht. Ook gaan ze op zoek naar wetenschappelijke en pragmatische inzichten die kansen geven om het onderwijs aan anderstalige nieuwkomerskinderen te verbeteren.¹

Alle kinderen in de leeftijd van 5 tot en met 18 jaar moeten in Nederland naar school.² Dit recht op onderwijs is opgenomen in de **Universele verklaring van de rechten van de mens** en is in Nederland juridisch vastgelegd in de **Leerplichtwet**. Ook kinderen die om allerlei redenen vanuit andere landen naar Nederland komen, hebben zowel het recht als de plicht om naar school te gaan. Deze 'anderstalige nieuwkomers' zijn een bijzondere groep binnen het Nederlandse onderwijsbestel. Kinderen die nog geen Nederlands spreken, zetten hun eerste stappen in Nederland in het zogeheten 'nieuwkomersonderwijs'. Dit onderwijs bestaat 'pas' zo'n veertig jaar en is een reactie geweest op de immigratie van anderstalige gezinnen naar Nederland.

De voornaamste taak van nieuwkomersonderwijs is anderstalige leerlingen voor te bereiden op het reguliere onderwijs. Werken met nieuwkomers kan uitdagend zijn. De professionals op een nieuwkomersschool moeten vele vaardigheden beheersen. Docenten moeten in ieder geval basale kennis hebben van tweedetaalverwerving. Ook dan is het werk nog niet zo vanzelfsprekend; naast taal spelen immers ook culturele verschillen een rol. Verder moet men zich realiseren dat nieuwkomersscholen een van de weinige plekken in Nederland zijn waar de wereld in al zijn diversiteit binnenkomt, inclusief mondiale uitdagingen. Dat geldt in het bijzonder voor vluchtelingen; uit allerlei delen van de wereld nemen zij hun soms traumatische ervaringen mee als bagage.

Nieuwkomersscholen zijn een van de weinige plekken in Nederland waar de wereld in al zijn diversiteit binnenkomt, inclusief mondiale uitdagingen

Een onvoorziene vraag naar onderwijs aan anderstaligen

Om onderwijs aan anderstalige kinderen te faciliteren, werden in 1974 de eerste internationale schakelklassen (Isk) opgericht voor anderstalige nieuwkomers van 12 tot 16 jaar.

Vanaf halverwege de jaren zeventig tot halverwege de jaren tachtig was het onderwijs aan anderstaligen vooral gericht op kinderen van arbeidsmigranten. Dit waren vooral Turkse en Marokkaanse kinderen. Daarnaast waren er ook al kleine groepen gevluchte Chileenen, Argentijnen, Vietnamezen en Sri Lankanen in Nederland. Gedurende de jaren tachtig nam het aantal

asielzoekers toe, en werd de groep vluchtelingen in Nederland steeds groter. Zo arriveerden er steeds meer gezinnen uit landen als Iran, Irak, Afghanistan, Congo, de voormalige Sovjet-Unie en Joegoslavië. In 1995 leidde dat tot het voorlopig hoogste aantal, met meer dan 52.000 asielaanvragen (CBS, 2017a). De toename van het aantal asielverzoeken in het begin van de jaren negentig was vooral het gevolg van crises in het voormalige Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie. Met de komst van deze vluchtelingen verandert ook de samenstelling van het nieuwkomersonderwijs.

Meer professionaliteit

Wetenschappelijke inzichten en kennis over tweedetaalverwerving zorgden ervoor dat het werkveld Nt2 vooruitging. Zo kwam er gedurende de jaren tachtig in het onderwijs aan anderstaligen meer aandacht voor communicatieve benaderingen en taakgerichte benaderingen. Het onderwijs werd actiever, meer gericht op taalproductie en interactie, en oefeningen werden realistischer en boeiender. Methodes met gebruik van video en audio, zoals **Nieuwe Buren** en **Zebra** (de laatste speciaal toegespitst op 12-16 jarigen) kwamen in respectievelijk 1998 en 1999 op de markt (Appel & Kuiken, 2006).

Toch bleven minderjarige nieuwkomers een onderbelichte groep in het onderwijssysteem. Een goed gestructureerd totaalprogramma en een langetermijnvisie voor onderwijs ontbraken (Appel & Kuiken, 2006). Onderwijs was vaak nog provisorisch ingericht, omdat men nog lange tijd verwachtte dat migranten na verloop van tijd zouden terugkeren naar hun land van herkomst, en dat de instroom van anderstalige migranten tijdelijk was (WRR, 2001). Pas later werd duidelijk dat veel kinderen definitief in Nederland zouden blijven en dus moeten worden voorbereid op het reguliere onderwijs (zie bijvoorbeeld Beyers, 2016).

Vanaf 2000 namen de ICT-toepassingen voor onderwijs toe. Technologische ontwikkelingen maakten het makkelijker om verschillende taaldomeinen met elkaar te combineren. Zo werden luisteroefeningen een toegankelijk en integraal onderdeel van het anderstaligenonderwijs. Kinderen konden ook zelfstandig oefeningen maken op de computer, wat het makkelijker maakte om te differentiëren.

Vanaf 2010 is het makkelijker om online toepassingen voor anderstaligen te creëren. Het gaat daarbij vooral om het combineren van verschillende taaldomeinen (lezen, luisteren, spreken) met interactieve en taakgerichte opdrachten, met mogelijkheden tot individuele differentiatie.

Onderwijs aan nieuwkomerskinderen anno 2017

Na een betrekkelijk rustige periode tussen 2003 en 2013, waarin de instroom van anderstaligen relatief laag maar stabiel blijft, werd vanaf 2014 duidelijk dat de instroom van asielzoekers, in het bijzonder vanuit Syrië, aan het toenemen is. Op het hoogste punt in 2015 kwamen er bijna 60.000 asielaanvragen binnen (CBS, 2017b). De aandacht van de media voor de zogeheten 'vluchtelingencrisis' en de daarmee gepaard gaande toename van het aantal leerplichtige nieuwkomers (40% van de vluchtelingen uit Syrië en Eritrea is jonger dan twintig (CBS, 2016)) maken dat nieuwkomersonderwijs nu weer relevant is.

Hoe het nieuwkomersonderwijs is **ingericht**, verschilt momenteel per gemeente. In sommige gemeenten wonen voldoende anderstaligen om speciaal voor deze groep een onderwijsinstelling (of afdeling) op te richten. Dit is meestal het geval in gemeenten waar een grote AZC-instelling staat, of waar relatief veel nieuwkomers wonen, zoals de grotere stedelijke gemeenten. Andere gemeenten sturen leerplichtige anderstaligen naar onderwijsinstellingen in naastgelegen gemeenten, of proberen nieuwkomers zoveel mogelijk te laten integreren in het reguliere onderwijs in de eigen gemeente (Lieskamp, 2016). Ook komen anderstalige peuters in aanmerking voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE), in het kader van het onderwijsachterstandenbeleid.

De organisatie van het nieuwkomersonderwijs

2-4 jarigen	VVE-opvang (optioneel)	
4-12 jarigen	Type 1 Noot 3	'AZC-scholen' verbonden aan een asielzoekerscentrum.
4-12 jarigen	Type 2	Scholen die uitsluitend onderwijs verzorgen aan nieuwkomers én basisscholen met drie of meer nieuwkomersklassen.
4-12 jarigen	Type 3	Basisscholen met een of twee groepen voor nieuwkomers.
4-12 jarigen	Type 4	Basisscholen waar de nieuwkomers zijn geïntegreerd in reguliere groepen (feitelijk geen nieuwkomersonderwijs).
12-18 jarigen	Internationale Schakelklassen (ISK's), aparte scholen of afdelingen ondergebracht bij scholengemeenschappen.	

*Figuur 1: tabel gebaseerd op het rapport **Vluchtelingen en Onderwijs van de Onderwijsraad (2017)**.*

Interessant om bij deze tabel op te merken is dat de keuze voor het organiseren van nieuwkomersonderwijs

voornamelijk is gebaseerd op praktische afwegingen, die te maken hebben met logistiek, aantallen en infrastructuur. Gevolg daarvan is dat sommige kinderen op school direct in contact komen met Nederlandstalige leeftijdsgenoten, terwijl dat voor andere kinderen pas na twee jaar het geval is. Wat vanuit een didactisch oogpunt het beste past bij leerlingen, is afhankelijk van individuele eigenschappen van de leerling (leeftijd, intelligentie, schoolverleden, de sociaal-psychologische ontwikkeling, etc.) (Vermeer, 2015).

Hoe het nieuwkomersonderwijs is ingericht, verschilt momenteel per gemeente

Uitdagingen waarvoor het nieuwkomersonderwijs momenteel staat, zijn voor een deel vergelijkbaar met die na de grote vluchtelingenstroom halverwege de jaren negentig. Een langetermijnvisie op nieuwkomersonderwijs ontbreekt ook anno 2017 nog en er is een gebrek aan leerkrachten met ervaring in Nt2. Nt2 wordt (nog) niet erkend als volwaardige bevoegdheid van docenten.

Wel is er meer onderwijsmateriaal beschikbaar en zijn **Nt2-opleidingen** talrijker en professioneler. Meerdere hogescholen en universiteiten bieden inmiddels een docentenopleiding Nt2 aan als post-hbo-opleiding van een jaar. Ook zijn er kortere cursussen en studies. Lang niet alle docenten die momenteel werkzaam zijn in het nieuwkomersonderwijs hebben een dergelijke opleiding gevolgd. Interactief taalonderwijs, gecombineerd met taakgerichte opdrachten, is in vele lesmethodes en onderwijsvormen de basis. Dit type onderwijs zet in op een krachtige leeromgeving. Het is belangrijk om rekening te houden met individuele verschillen en behoeften van kinderen. Kinderen worden betrokken en worden steeds geactiveerd door het onderwijs dat ze krijgen (Van Kalsbeek, 2015).

Aandacht voor **woordenschat** is ook nog altijd relevant. De notie dat woordenschat de bouwsteen is voor taal, wordt breed gedragen in het nieuwkomersonderwijs (Bossers, 2015). Ook het concept van **taalgericht vakonderwijs** blijft een belangrijke benadering, voornamelijk in de zaakvakken en voor schooltaal (zie bijvoorbeeld Hajer & Meestringa, 2015). Dit biedt ruimte voor een doorlopende leerlijn, omdat deze benadering ook relevant is voor het schoolverloop van anderstaligen in het reguliere primair en voortgezet onderwijs. Over de vraag of en hoe bovenstaande didactische be-

naderingen en methodieken worden uitgevoerd, bestaat in de praktijk nog vaak onduidelijkheid.

Naar professionalisering van nieuwkomersonderwijs

Nu er (even) een momentum is voor onderwijs aan nieuwkomers, is het zaak om de juiste keuzes te maken en om te leren van de lessen uit het verleden, allereerst door een aantal belangrijke inzichten en principes op een rijtje te zetten (Hajer, 2016). Deze inzichten hebben we te danken aan de wetenschap en aan lessen uit het verleden. Samen bieden ze stof tot nadenken over het construeren van een langetermijnvisie op nieuwkomersonderwijs.

Moedertaal in de praktijk

Het Lectoreninitiatief Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers vraagt in haar notitie Ruimte voor nieuwe talenten: Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool aandacht voor de mogelijke winst die kan worden behaald met het gebruik van de moedertaal. Door in onderwijs uit te gaan van een functioneel-communicatieve benadering, worden inhoudelijke concepten, die al bekend zijn in de moedertaal, ingezet om taalproductie in het Nederlands te bevorderen (LPTN, 2017).

Wetenschappelijk onderzoek geeft aan dat het huidige onderwijsmodel voor anderstaligen (dat vaak bestaat uit een of twee jaar gericht taalonderwijs) nog niet voldoende is. Thomas en Collier (2002) geven aan dat tweedetaalleerders (met name Spaanstaligen) in de VS minimaal vier jaar gericht onderwijs nodig hebben voordat zij een vergelijkbaar taalniveau hebben bereikt als hun leeftijdgenootjes. In verder onderzoek uit de VS wordt uitgegaan van vier tot zeven jaar gericht (taal)onderwijs om een succesvolle overgang naar het vervolgonderwijs te kunnen maken (Genesee e.a., 2006; Thomas & Collier, 2002).

Wanneer we dit inzicht volgen, heeft dat grote gevolgen voor de rol van reguliere onderwijsinstellingen ten aanzien van anderstalige nieuwkomers. Er zou bijvoorbeeld kunnen worden gedacht aan een doorlopende leerlijn, die na nieuwkomersonderwijs minimaal twee jaar wordt voortgezet in het reguliere onderwijs. Ook heeft het gevolgen voor de bewustwording van docenten in het reguliere onderwijs. Het besef dat anderstalige leerlingen na een of twee jaar nieuwkomersonderwijs nog ver achterlopen in hun taalontwikkeling, is op scholen niet altijd gemeengoed.

Een ander belangrijk inzicht uit de wetenschap dat potentieel grote gevolgen kan hebben voor het nieuw-

komersonderwijs, is het concept meertaligheid. Het gebruik van de moedertaal als instructie- of hulptaal bij anderstalige leerlingen ligt politiek nog gevoelig. Vanuit didactische overwegingen kan het echter bewezen effectief zijn voor de onderwijsresultaten (zie bijvoorbeeld LPTN, 2017).

Wanneer de moedertaal wordt gezien als een middel om taal-denkelaties te bevorderen, kan dit zelfs een rol spelen in de Nederlandse taalverwerving. Mogelijkheden op het gebied van ict kunnen ervoor zorgen dat zelfs in meertalige klassen iedereen zijn moedertaal kan inzetten om het Nederlands te leren. Wanneer er puur wordt gekeken naar didactische, innovatieve aanpakken om tot verbeterde resultaten van anderstalige leerlingen te komen, is de notie van meertaligheid en het gebruik van de moedertaal in de klas het overwegen waard.

Mogelijkheden op het gebied van ict kunnen ervoor zorgen dat zelfs in meertalige klassen iedereen zijn moedertaal kan inzetten om het Nederlands te leren

Grote winst is er verder te behalen door voor kinderen die op jonge leeftijd in Nederland aankomen een rijk en stimulerend aanbod te realiseren, zoals overtuigend is aangetoond door Nobelprijswinnaar Heckman (2006). In Nederland is er voor- en vroegschoolse educatie (VVE) om peuters en kleuters met een risico op een (Nederlandse) taalachterstand een extra impuls te geven. Eerste prioriteit is dus om ervoor te zorgen dat deze jongsten (snel) gebruik kunnen maken van het aanbod, dat erop is gericht dat ze met zo min mogelijk taalachterstand aan groep 1 in het reguliere Nederlandse onderwijs beginnen.

Vervolgens zou het goed zijn om ook het aanbod voor de allerjongsten tegen het licht te houden en te bezien welke inhoudelijke verbeteringen mogelijk zijn. Immers, de VVE-programma's zijn niet ontworpen voor absolute beginners in de Nederlandse taal, en ook gebruikmaking van de eigen taal heeft hier nog geen duidelijke positie in verworven. In Noorwegen zijn inmiddels veelbelovende ervaringen opgedaan met een verhalen-app, waarmee vluchtelingenpeuters in de eigen taal een digitaal prentenboek krijgen voorgeschoteld. Daarna wordt het verhaal op de groep in de gasttaal nagespeeld en doen de kinderen met de bijbehorende spelmaterialen een rollenspel. Zowel de wijze waarop ruimte wordt gecreëerd voor de eigen taal als de ma-

nier waarop de materialen worden vormgegeven en gebruikt, laten zien dat er in de Nederlandse setting nog verbeteringen mogelijk zijn in het (taal)aanbod voor de allerjongsten.

Ontwikkelingen in de laatste twintig jaar en voorspellingen voor de toekomst, wijzen erop dat migratie van anderstaligen naar Nederland zal doorgaan. In dat perspectief doen we er verstandig aan om ons te realiseren dat ook nieuwkomersonderwijs moet blijven bestaan. Dat maakt professionalisering van dit onderwijs een interessant vraagstuk voor de toekomst. Blijven we reageren op de vraag, of gaan we anticiperen op een aanbod? Wanneer we de kansen en het economisch potentieel van nieuwkomerskinderen willen bevorderen, is het verstandig om in te zetten op het tweede. Inzetten op VVE, een doorlopende leerlijn in primair en voortgezet onderwijs, en mogelijkheden op het gebied van meerstaligheid zijn in dat debat het overwegen waard.

Jan Maarse Paulien Muller

Jan Maarse adviseur bij Sardes. In het verleden is hij onder meer docent geweest op de ISK Utrecht en heeft hij bij UNESCO-IIEP (International Institute of Educational Planning) gewerkt.

Correspondentie: j.maarse@sardes.nl

Paulien Muller is onderzoeker bij Sardes. In het verleden heeft zij onder meer bij het European Research Centre on Migration and Ethnic Relations (ERCOMER), Pharos (kenniscentrum vluchtelingen en gezondheid) en het Sociaal Cultureel Planbureau gewerkt.

Noot

1. Dit artikel is meer uitgebreid verschenen in het boek **Kansen in plaats van uitsluiten**, uitgebracht door Sardes in het kader van haar 25-jarig jubileum.
2. Voor leerlingen van 5 tot 16 jaar heet dit de **leerplicht**. Voor jongeren tussen 16 en 18 jaar heet dit de **kwalificatieplicht**.
3. De indeling van verschillende types primair onderwijs aan nieuwkomers is gemaakt door de Inspectie van het Onderwijs. Dit zijn geen wettelijke categorieën, maar bedoeld om de voorzieningen enigszins te ordenen op basis waarvan de Inspectie haar werk kan doen.

Bronnen

- Appel, R. & Kuiken, F. (2006). **Nederlands als tweede taal. Geschiedenis van een jong vakgebied**. In J. Coenen & M. Hoefnagel (red.) Symposium NT2 revisited. 25 jaar Nederlands als tweede taal: de stand van zaken. Cd-rom. Amsterdam: WAP.
- Beyers, J. (2017). **Van beleid naar praktijk: een voorbeeld**. In: Lieskamp, M, Van Loo, J. & Schoemaker, A. (red.) Nieuwkomers op school. Huizen: PICA.

- Bossers, B. (2015). **Woordenschat. Handboek Nederlands als Tweede Taal**. In: Bossers, B., Kuiken, F., & Vermeer, A. (red.) Handboek Nederlands als Tweede Taal in het volwassenenonderwijs. Bussum: Coutinho.
- CBS (2017a) <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80059ned&D1=0&D2=a&D3=12,17-22,30,35,37-41&HDR=T,G2&STB=G1&VW=T> , geraadpleegd 03-04-2017.
- CBS (2017b) <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80059ned&D1=0&D2=0-2,I&D3=25-41&HDR=T,G2&STB=G1&VW=T> , geraadpleegd 03-04-2017.
- CBS (2016). **Jaarrapport integratie 2016**. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Genesee, F., Lindholm-Leary, K., Saunders, W. M. & Christian, D. (2006). **Educating English language learners. A synthesis of research evidence**. Cambridge University Press.
- Hajer, M. & Meestringa, T. (2015). **Handboek taalgericht vakonderwijs**. Bussum: Coutinho.
- Hajer, M (2016). **Onderwijs aan nieuwkomers organiseren: belangrijke inzichten en principes**. In: Lieskamp, M, Van Loo, J. & Schoemaker, A. (red.) Nieuwkomers op school. Huizen: PICA.
- Heckman, J.J. (2006). **Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children**. Science, 312(5782), 1900-1902.
- Lectoreninitiatief Professionalisering Taalonderwijs Nieuwkomers (LPTN) (2017). **Ruimte voor nieuwe talenten: Keuzes rond nieuwkomers op de basisschool**. Utrecht: PO-raad.
- Lieskamp, N. (2017). **Algemene informatie over onderwijs aan nieuwkomers**. In: Lieskamp, M, Van Loo, J. & Schoemaker, A. (red.) Nieuwkomers op school. Huizen: PICA.
- Onderwijsraad (2017). **Vluchtelingen en onderwijs**. Den Haag: Onderwijsraad.
- Thomas, W. & Collier, V.P. (2002). **A national study of school effectiveness for language minority students' long-term academic achievement**. Center for Research on Education, Diversity and Excellence, University of California-Santa Cruz.
- Van Kalsbeek, A. (2015). **Taalonderwijs en didactiek. Handboek Nederlands als Tweede Taal**. In: Bossers, B., Kuiken, F., & Vermeer, A. (red.) Handboek Nederlands als Tweede Taal in het volwassenenonderwijs. Bussum: Coutinho.
- Vermeer, A. (2015). **De context van tweedetaalverwerking en tweedetaalleren. Handboek Nederlands als Tweede Taal**. In: Bossers, B., Kuiken, F., & Vermeer, A. (red.) Handboek Nederlands als Tweede Taal in het volwassenenonderwijs. Bussum: Coutinho.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2001). **Nieuwe kansen voor taalonderwijs aan anderstaligen**. Den Haag: WRR.

NIEUW: DigLin+ Digitaal alfabetiseringsmateriaal voor anderstalige jongeren en volwassenen

Boom^{nt2}

Het digitale platform *DigLin Plus Nederlands* biedt alfaleerders oneindig veel oefenmateriaal, ondersteund door beeld en geluid, en directe feedback. *DigLin+* bevat honderden oefeningen voor de onderdelen klanken, lezen, schrijven en luisteren. Ook vindt u er oefenvormen als bingo, memory en taalraps, en een aantal thema's, zoals vervoer, vrije tijd en gezondheid, die themawoorden in eenvoudige leesteksten aanbieden.

DigLin+ doet een beroep op een onderzoekende en zelfstandige houding bij cursisten. Gaandeweg leren zij te navigeren door de oefeningen en ontwikkelen zij strategieën. Zij trainen zelfstandig technisch lezen, woordenschat en uitspraak.

DigLin+, een schatkist vol digitaal oefenmateriaal!

 DigLin+ | isbn 9789024419500 | € 24,90 per jaar/per gebruiker

KIJK VOOR MEER INFORMATIE OP WWW.NT2.NL/DIGLIN

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Mastercoursen voor docenten NT2

Instituut voor Nederlands Taalonderwijs en Taaladvies

16 november 2017

Rijm, ritme en regelmaat Poëzie en liedjes in de NT2-les

Freek Bakker en Henk Noorland

31 januari 2018

Pedagogische grammatica Hoe breng je grammatica aan de m/v?

*Christine van Baalen, Sarah Hetteema en
Sietske Bongenaar*

21 maart 2018

Hoe corrigeer ik dat? Feedback op schrijfproducten

Alice de Beer en Francien Schoordijk

Dag en tijd:

woensdag van 18.00 tot 21.00 uur

Plaats:

P.C. Hoofthuis
Spuistraat 134
1012 VB Amsterdam

Kosten:

€ 115, inclusief een lichte maaltijd

Informatie en aanmelden:

Voor meer informatie en een
aanmeldingsformulier kunt u terecht op
www.intt.uva.nl